

EESTI PUUETEGA INIMESTE KODA
ESTONIAN CHAMBER OF PEOPLE WITH DISABILITIES

Justiitsministeerium

info@just.ee

Sotsiaalministeerium

info@sm.ee

Meie: 13.03.2024 nr 14

Eesti Puuetega Inimeste Koja võrgustiku ettepanekud seoses Sotsiaalministeeriumi tellimusel koostatud uuringuga „Täisealiste eestkostekorralduse uuring Eestis“

Eesti Puuetega Inimeste Koda (EPIKoda), Eesti Vaimupuudega Inimeste Tugiliit (EVPIT) ja Eesti Psüühikahäiretega Inimeste ja Lähedaste Huvikaitse Liit (EPILL) kinnitavad, et täiskasvanute eestkostekorralduse uuringu läbiviimine oli väga vajalik. Uuringu tulemused tõestavad, et süsteemis ja praktikas esineb kitsaskohti, millega tuleb kindlasti edasi tegeleda. Soovime uuringu läbiviijat tunnustada, et uuringust on tehtud lihtsas keeles kokkuvõte.

Järgnevas toome välja EPIKoja, EVPIT-i ja EPILL-i poolsed uuringuga seotud seisukohad ja ettepanekud:

- meie jaoks on murettekitav olukord, mil eestkostetavate arv järjepidevalt kasvab, sh on 10 aasta jooksul kahekordistunud (2013. aastal 2958 inimest, 2023. aastal 6036 inimest). Nagu uuringus on välja toodud, siis eestkostetavate arvu stabiilse tõusu põhjendamiseks analüüsi käigus kogutud andmetest ei piisa, kuid võib oletada, et selleks on mitmeid põhjuseid. Nendeks põhjusteks võivad olla näiteks elanikkonna madalad teadmised ja oskused volituste kasutamiseks keerukamate tehingute puhul; sotsiaalteenuste (näiteks erihoolekande teenused) ebapiisav kättesaadavus, mistõttu kasutatakse eestkoste taotlemist isikute puhul, keda oleks

võimalik sotsiaalteenustega aidata; infotehnoloogiliste võimaluste areng, mis võimaldab ka madalama otsustusvõimega inimestel hõlpsamini tehinguid teha (näiteks laenu võtta või järelmaksuga ostusid sooritada), mistõttu vajavad sellised inimesed rohkem kaitset. **EPIKoda on seisukohal, et eestkoste määramise oluline tõus vajab põhjalikku analüüsimist. Rõhutame, et teovõime piiramise ja eestkoste seadmise puhul on tegemist äärmiselt piirava lähenemisega ning iga juhtum peab olema ülima põhjalikkusega hinnatud ja kaalutud.**

- Uuringust nähtub, et **kuigi eestkostet on võimalik seada nii osaliselt kui kõigi asjade ajamiseks, siis pigem seatakse eestkoste täielikult ehk kõigi asjade ajamiseks.** Ka tõusetub uuringus küsimus, kas ja kui palju kaalutakse teisi seaduses sätestatud võimalusi ehk alternatiivseid meetmeid, nt volituse andmine, toetavad teenused jms.

Arvestades, et eestkoste seadmine on inimese õigusi maksimaalsel määral riivav ehk äärmuslik meede ja alati tuleb kaaluda muid võimalusi, sh jätta inimesele alles võimalikult suur tegutsemis- ja otsustamisõigus, siis **vajab selgitamist, miks kohaldatakse praktikas just enimpiiravat meedet. Eelneva tõttu vajab ka viidatud küsimus analüüsimist.** Analüüsi tulemusel peab selguma, kas tegemist on kohtunike väheste teadmistega alternatiivsetest võimalustest (uuringust „lahendada kõik sotsiaalprobleemid eestkoste kaudu“) või on õiguslikul vms põhjusel lihtsam seada eestkoste kõigi asjade ajamiseks, mitte osaliselt.

- **EPIKoda toetab toetatud otsustamise süsteemi loomist senise asendatud otsustamise süsteemi asemel.** Samas peaks säilima ka eestkoste seadmise võimalus, mis peaks ka reaalselt ehk praktikas olema siiski viimane võimalus, mitte nn mugavusmeede.

- **Julgustada ja toetada alternatiivsete toetusvormide arendamist,** nagu tuleviku volikirjad, mis võimaldavad inimestel ette planeerida, kuidas ja kes neid abistab, kui nad enam ise otsuseid teha ei suuda.

- **Valimisõigus on oluline põhi-ja inimõigus, mille piiramine s.o valimisõiguse tähenduses teovõimetuks lugemine ei tohi olla demokraatlikus inimõigusi austavas riigis lubatav. Arvamuste paljususe ja mitmekesisuse, sh eripäradega arvestamine ja nende aktsepteerimine on demokraatliku riigi pärisosa. Inimesed, kes ei suuda arvamust kujundada või avaldada**

vajavad kohast tuge ja abi, vastava toe korraldamine ja pakkumine on riigi ülesanne, mistõttu oleme seisukohal, et Eesti siseriiklik õigusruum peab eemaldama igasugused eestkoste seadmisega seonduvad valimisõiguse piirangud. Lisame, et juhul kui vastava piirangu eemaldamine eeldab põhiseaduse muutmist, siis tuleb ka vastav arutelu algatada.

- Uuringust nähtub, et oluliselt on kasvanud ka valimisõigusega eestkostetavate arv, mis oli 2013 aastal veel 10% , 2022 aastal oli aga juba 82 %. Uuringu tutvustamise hetkeks selgus ka 2023 aasta vastav statistika, mille kohaselt oli 2023 aasta seisuga lausa 88% eestkostetavatest valimisõigusega. Uuringus tõdetakse, et kuna seadusandlus ei ole selle ajaperioodil muutunud, siis tuleb põhjust otsida eestkoste määramise praktikast. EPIKoja hinnangul tuleb ka viidatud küsimuses teostada analüüs, et saada üheselt arusaadavad vastused. Riik peab suhtuma valimisõiguse küsimusse täie tõsiduse ja hoolsusega ning tegelema kiiremas korras olukorra lahendamisega.

- Uuringust jääb kõlama mõte (sõnaselget vastava järeldust toodud ei ole), et Eestis on seadusandlikult kõik korras, probleemid tekivad praktikaga, eelkõige ühiskondliku suhtumise suunamise vajadusega. EPIKoja vaatest sellega siiski nõustuda ei saa ehk leiame, et kui vastavad regulatsioonid võimaldavad sedavõrd suurt kaalutlusruumi, mis tekitab omakorda ebaühtlase kohtupraktika ja liigse eestkostete seadmise, siis on tegemist ebaselgete regulatsioonidega. Eestkoste seadmine võib olla õiguslikult lihtne menetlus, kuid inimeste õigustesse sekkumise riive ulatust arvestades tuleb teovõime piiramisse ja eestkoste seadmisesse suhtuda enam kui tõsiselt. Seega tuleb EPIKoja hinnangul kaaluda ka vastava seadusandliku tausta analüüsimist ning vajadusel muutmist.

- Uuring kinnitab ka asjaolu, et ebaühtlane on kohtumenetlustes olulist kaalu omavate kohtupsühhiaatriliste eksperthinnangute kvaliteet ning ebaselged on kohtumääruste resolutsioonid. Ka on EPIKojale teada, et eksperdid peavad vastama kohtu küsimustele nt valimisõiguse teostamise võime osas, mis on pigem õiguslik kui meditsiiniline küsimus ja millele on eksperdil seetõttu raske vastata. EPIKoja hinnangul esineb selge vajadus vaadata üle kohtupsühhiaatriliseks ekspertiisiks esitatavad küsimused, koolitada vajadusel eksperte ekspertiisi teostamise ühtlase praktika saamiseks, teostada järelevalvet ekspertiiside

kvaliteedi üle. Ka on kohtupraktika ühtlustamiseks vaja koolitada kohtunikke kohtumääruste resolutsioonide sõnastamisel selliselt, et määrus oleks erinevate asjakohaste osapoolte jaoks ka reaalselt rakendatav (nt selged suunised pangatoiminguteks jms).

- **EPIKoda toetab vajadust koolitada kõiki eestkostjaid**, erilist tähelepanu peavad saama füüsilisest isikust eestkostjad ning tagada vastava **kompetentsikeskuse loomist**, kuhu eestkostjad oma kohustuste täitmisel ja ka võimalike eetilist lähenemist puudutavate küsimustega saavad pöörduda.

- Ka eestkoste asju menetlevaoid kohtunikke tuleb koolitada inimõiguste, sh ÜRO Puuetega inimeste õiguste konventsiooni osas. Inimest tuleb näha eelkõige kui ressursi ja teda vastavalt ka tunnustada ja kohelda, väärikus ja kaasatus on olulised väärtused, mida tuleb hoida ning millest lähtuvalt ka otsuseid teha. Vastavad rahvusvahelised õigusteadlased ja praktikud on olemas ja kindlasti valmis oma teadmisi jagama.

- Kaalumist vajab nn **professionaalsete eestkostjate süsteemi loomine**, mis tagaks eelduslikult eestkostetavate huvide erapooletu kaitse. Siinkohal tuleb arvestada, et eestkostja peab muuhulgas tagama ka selle, et teenuseosutaja osutaks vajadustele vastavat teenust ja tegevusi. Kui nt sotsiaalteenuse osutaja on ka ise eestkostja, siis tekib küsimus, millises rollis ta oma ülesandeid täidab. Seega ei ole nt erihoolekandeteenuseid vahetult osutavad inimesed eestkostjateks sobivad.

- **Ühiskondlik teadlikkus peab tõusma, sh ka riigi ja kohaliku omavalitsuse ametnike ja spetsialistide tasandil selliselt, et kõik ametnikud/spetsialistid/inimesed üldiselt, kes puutuvad kokku erinevate ja eripäraste inimestega ei soovitaks ega peaks vajalikuks lahendada elulisi probleeme eestkoste seadmisega.** EPIKoja poole on pöördutud küsimustega, et nt apteeker või kohalik omavalitsus soovitas algatada lähedase suhtes eestkoste ning kuidas viidatud menetlusega edasi minna. Täiendaval asjaolude arutelul selgub, et muid alternatiivseid võimalusi ei ole arutatud ega kaalutud, esimese variandina pakutakse lahendusena koheselt eestkoste seadmist.

- Kindlasti vajab täiendavat arutelu ka tervishoiuteenuse osutamisega seonduv eestkoste teostamine ehk kas ja kellel ning mille alusel toimub nõusoleku andmine tavapärasel tervishoiuteenuse osutamisel, ravimite manustamisel hoolekandetasutuses olles jms. Täiendava probleemina on EPIKoja poole pöördutud ka küsimuses, mis puudutab eestkostetava liikumisvabaduse piiramist ehk kui eestkostetav on algselt andnud nõusoleku erihoolekande- või hoolekandetasutuses viibimiseks, teatud hetkel aga teenusel viibida enam ei soovi, siis tuuakse eestkostjate ja ka teenuse osutajate poolt kategoorilise argumendina, et eestkostetaval puudub õigus teenuselt lahkuda. Vastav suhtumine ja toon on kategoorilised ja keelavad, sageli viidatakse asjaolule, et eestkostetaval puudub õigus lahkuda. Leiame, et ka selles osas on vaja teenuse osutajate/eestkostjate teadlikkust tõsta, sh õpetada eestkostjaid ja teenuse osutajaid valima õigeid suhtlusmeetodeid ja veenmisoskusi.

- Suure probleemina näeme eestkostetava tahte ja soovidega arvestamist eestkoste teostamisel. Eestkostetav ei ole objekt, vaid subjekt, kellel on omad soovid ja valikud, millega tuleb eestkoste teostamisel esmajoones arvestada. Selleks, et eestkostetava soovida ja tahe ei jääks välja selgitamata ja tähelepanuta, tuleb eestkostjaid ka selles osas koolitada. Lisaks võiks kaaluda üle-eestilise kampaania vms tegemist eesmärgiga suurendada sallivust ja elementaarset inimlikkust, tõsta teadlikkust eripäradest jms.

Kokkuvõttes leiame, et Sotsiaalministeeriumi tellimusel 2023. aastal valminud uuring täisealiste eestkostekorraldusest Eestis on oluline samm inimõiguste edendamisel ja kaitsel Eestis. Uuringus tõstatati olulised küsimused ja kitsakohad, mis vajavad ka konkreetseid edasisi tegevusi. Loodame, et lähiajal moodustatakse Justiits- ja Sotsiaalministeeriumi poolt töögrupid, mille tegevuse tulemusel selguvad edasised reaalsed tegevused ja sammud liikumaks toetatud otsustamise süsteemi suunas.

Kiiremas korras tuleb tegeleda valimisõiguseta eestkostetavate temaga ning tagada, et demokraatlikule riigile omaselt on arvamuste paljusus ja mitmekesisus, sh eripäradega arvestamine ja nende aktsepteerimine ka läbi valimisõiguste teostamise tagatud. Eesti siseriiklik õigusruum peab eemaldama igasugused eestkoste seadmisega seonduvad valimisõiguse piirangud. Ootame selle teemalisi tegevusi ja arutelusid, eriti arvestades, et

Euroopa Parlamendi valimised on tulemas ning suur hulk kodanikke jääb eestkoste raames hüppeliselt kasvanud valimisõiguse äravõtmise tõttu neist valimistest eemale.

EPIKoda, EVPIT ja EPILL soovivad igas eestkoste ja valdkonna arendamisega seotud tegevuses ja tegevuse etapis panustada, ootame vastavaid kutseid.

Lugupidamisega

Maarja Krais-Leosk

Eesti Puuetega Inimeste Koja tegevjuht

/Allkirjastatud digitaalselt/

Agne Raudmees

Eesti Vaimupuudega Inimeste Tugiliit

/Allkirjastatud digitaalselt/

Lenne Lillepuu

Eesti Psüühikahäiretega Inimeste ja Lähedaste Huvikaitse Liit

/Allkirjastatud digitaalselt/

Kristi Rekand 6715909

kristi.rekand@epikoda.ee